

Översättningar i rörelse

Experimentell etnografi och konstnärligt forskande

LENA MARTINSSON är docent i etnologi och lektor i genusvetenskap. Hon arbetar vid institutionen för kulturvetenskaper vid Göteborgs universitet.

ANNICA KARLSSON RIXON är konstnär och doktorand i fotografisk gestaltning vid Högskolan för fotografi, Göteborgs universitet.

Vi är två genusforskare, Annica Karlsson Rixon, konstnär som arbetar med sin avhandling i fotografisk gestaltning och Lena Martinsson, etnolog och genusvetare. För närvarande arbetar vi var och en på sitt håll med något som kan kallas för transnationella forskningsprojekt. Vi för ett pågående samtal där vi diskuterar och problematiserar frågeställningar kring språkliga och kulturella översättning, något som är aktuellt i våra respektive praktiker. Etnografi är i sig ett begrepp som syftar på en översättningsproblematik, att skriva/gestalta folkliv, något som även kan gälla en fotografisk praktik. Vi har båda valt att arbeta inom områden som gör att vi får experimentera, hitta på nya sätt och arbeta både intuitivt och teoretiskt. Det är ett insamlande av material som bearbetas och analyseras på plats såväl som i efterhand, en process som reflekteras i och genom bild och text.

Annica har i samarbete med Anna Viola Hallberg gjort *State of Mind*, en video, ljud, och fotobaserad konstinstallation. Verket belyser situationen för lesbiska och bisexuella kvinnor ur ett vardagligt perspektiv genom intervjuer och porträtt gjorda i S:t Petersburg, Ryssland. Konstnärerna arbetar även aktivt med att visa verket i bland annat Postsovjetiska stater. I samband med utställningarna håller de i workshops och seminarier, bland annat en "Lezzie Think Tank" tillsammans med lokala hbtq-aktivister.

Lena utför ett arbete i Pakistan där hon bl.a. har kommit att studera de transnationella och lokala inslagen i fattiga kvinnors kamp för sina rättigheter.

Nedan följer ett något redigerat utdrag ur en lång skriftlig konversation som vi för med varandra. Vi möts i många olika frågeställningar och har en gemensam ge-

nusteoretisk ingång men har samtidigt en ganska begränsad kunskap om varandras respektive forskningsområden och vi tvingas därför bli explicita i samtalet.

Annica:

Anna Viola och jag stötte på ett dilemma, eller jag talar hellre om det som ”en produktiv tröskel”, när vi började formulera oss kring de grupper av personer vi kom i kontakt med i S:t Petersburg. Vem talade vi med? Vilka ord kunde/borde vi använda när vi talade med/om dem. En av våra första frågor kom därför att handla om självdefinition. Vilka ord användes när de intervjuade definierade sig utifrån sin sexuella identitet? Och vad betyder detta i sin tur när vi förmedlar vidare, hur vi talar och skriver om verket, men också i konstverkets gestaltning? För oss låg det närmast att tillskriva oss själva en queer identitet, men i S:t Petersburg 2006 bland de många personer vi pratade med användes inte ordet queer, eller ”quir” på ryska, som en självdefinierande beskrivning. ”Lesbianca” var det ord som användes mest frekvent, men bland många av de yngre så kallade man sig också ”Tema”, som betyder samma sak på svenska, alltså tema. Men hur kunde det översättas i relationen till sexualitet? Vi prövade med engelskans ”Dyke”, men nej, det var det inte... Kanske för att ”Dyke” är approprierat från en negativ definition, vilket ”Tema” inte verkade vara, utan ett mer neutralt begrepp, men samtidigt kodat, det vill säga inte möjligt att förstå om man inte är inne i cirkeln, informerad. Men det är bara en tolkning från min sida. Jag frågade en rysk person i Sverige som är lingvist och feminist, men hon kände inte till ”Tema”. Ganska nyligen lade jag ut en fråga om ”Tema” i min statusrad på Vkontakt, ett socialt nätverk som är den rysk-

språkiga motsvarigheten till Facebook. Jag fick svar av Anna Sunne som vi fick kontakt med när *State of Mind* ställdes ut i Minsk. Hon svarade ”Gay ☺”, på vilket jag undrade om det innefattade även män. Det gjorde det inte, enbart kvinnor, ”lesbians”, svarade hon. Tanya, som deltar i verket, responderade att det innefattar bara kvinnor, men att det inte behöver betyda att man är homosexuell, utan att det står för en livsstil såsom kläder och musiksmak. Inom de olika ryskspråkiga hbt-sfärerna finns alltså olika förståelser av ordet. Queer som mångfacetterat begrepp har sedan blivit centralt för mig när jag skriver om *State of Minds* många komplexa nivåer av översättningar. Man kan till exempel tala om queera läsningar av både personerna och miljöerna i porträtten, där den betraktande personens position är avgörande. Eller utifrån ”Queer Rights”, där en västerländsk ”komma-ut”-process inte självklart översätts till hbt-miljön i S:t Petersburg.

Lena:

En del av mina kontakter kan inte läsa, eller håller på att lära sig. En del är lärare men kommer från bakgrunder där det inte var meningen att de skulle utbilda sig. Vi talar inte samma språk. Vår kommunikation sker oftast genom en mycket bokstavig översättning, dvs genom tolk. Flera av mina kontakter talar också många olika språk. I en och samma organisation, på ett och samma kvinnomöte finns flera olika religioner och språk. Alla, inte bara jag i förhållande till kvinnorna jag möter, håller alltså på med översättningar.

Mitt i allt detta har begreppet Women’s Right (WR) kommit att bli något jag likasom kan följa och se vilken roll det spelar i olika sammanhang. Jag har kommit att förstå vilken stor betydelse detta begrepp

har för hur flera av mina kontakter kommit att förstå sig själva och de samhällen de lever i. De har fått vetskap om WR genom lokala, nationella eller utländska NGO:s. De har berättat om före och efter de fick reda på att det fanns något sådant som kvinnors rätt, om en tid då de bara trodde att de var män som hade rättigheter. Jag kommer aldrig att glömma hur några av dem liksom skrattade till och hur de rörde sig när jag frågade om de mindes när de fick höra om WR första gången.

Att begreppet WR, och dess ideologi, kunde vara så betydelsefullt blev något de lärde mig, och det innebar att jag fick försöka förstå det på nytt. Jag hade ju sett det som något ganska mossigt. Jag har inte förstått dess verkan, inte erkänt dess betydelse också för mig, för min självförståelse.

Jag har kommit att uppfatta/översätta WR som ett globalt ständigt resande begrepp, som en slags kopia av kopia utan original. Det är en förståelse som också relaterar till den feministiska pakistanska forskaren Farida Shaheed som poängterar att kampen för kvinnors rättigheter inte har sitt ursprung i väst. Den kampen har exempelvis också förts i århundranden av troende och icke troende i muslimska kontexter. Flera av mina kvinnliga kontakter påminner också gärna om att det finns stöd för WR i koranen. Andra tar starkt avstånd från den kopplingen och legitimerar det just på så vis.

Jag har också kommit att tänka på användandet av WR som en talakt i butlersk mening. Den skapar könade identiteter och subjektiviteter, är performativ. Men alla mina försök att förstå är naturligtvis bara möjliga översättning. WR omvandlas ju genom att relateras, översätts, till

olika lokala eller globala, religiösa, modernistiska, mytiska, filosofiska och materiella sammanhang och blir därmed pågående till på en massa sätt. WR kan både passa in och förstärka något som redan kan finnas, likväl som det kan störa och öppna för något annat. Det är viktigt att påminna sig om en viss riktninglöshet i WR.

Annica, Lena:

Texterna försöker fånga vår men också våra kontacters kamp för att förstå och begreppsliggöra om och om igen. Det handlar om översättningar som aldrig riktigt är synonyma utan skapar glipor och ständigt alternativa språkliga utrymmen, alternativa sätt att förstå sig själv och det samhälleliga. Det är begrepp som rör sig över världen eller tillkommer som lokala alternativ.

Våra diskussioner kring översättningsproblematik i våra respektive projekt har även lett oss till att diskutera översättbarhet mellan våra forskningsarbeten, om vad ett möte mellan en konstnärlig forskare och en humanistisk kan ge för nya förståelser av metod, material, gestaltande och skrivande. Det interdisciplinära utbytet av erfarenheter har nyligen påbörjats.

SUMMARY

Translations in Motions

An artistic researcher and an ethnologist/gender researcher meet to discuss issues of translation in their respective transnational research projects, translations that never are quite synonymous, but creates gaps and constant alternative linguistic spaces.